

Ewa Półtorak

Uniwersytet Śląski, Instytut Języków Romańskich i Translatoryki

<https://orcid.org/0000-0002-3179-5681>

ewa.poltorak@us.edu.pl

Beata Gałań

Uniwersytet Śląski, Instytut Języków Romańskich i Translatoryki

<https://orcid.org/0000-0002-9244-448X>

beata.galan@us.edu.pl

INNOWACYJNY NAUCZYCIEL, CZYLI KTO? PRÓBA DEFINICJI POJĘCIA

What does it take to make an innovative teacher?

Establishing a definition

Innovativeness constitutes one of the core elements of modern education development. The phenomenon in question can be analysed in the context of the actions taken by each of the participants of the learning/teaching process. The paper is focused mostly on the teacher's activity. On the basis of an empirical study, the Authors aim at defining the notion of an innovative teacher, and, more specifically, a language teacher.

Keywords: foreign language teaching/learning process, pedagogical innovations, innovative competence

Słowa kluczowe: proces nauczania/uczenia się języków obcych, innowacje pedagogiczne, kompetencja innowacyjna

1. Wstęp

Konieczność regularnego dostosowywania się tak do zmian cywilizacyjno-gospodarczych, jak i do efektów nieustannego postępu technologicznego sprawiła, że innowacyjność stała się jednym z zasadniczych elementów funkcjonowania

dzisiejszego społeczeństwa. Idea innowacyjności nie jest również obca środowisku edukacyjnemu i stanowi jeden z kluczowych elementów rozwoju oświaty. Można również powiedzieć, że przed współczesną szkołą stawiane są coraz bardziej skomplikowane zadania, których realizacja wymaga wprowadzania różnego rodzaju niestandardowych rozwiązań. W konsekwencji warto zastanowić się nad dydaktycznym wymiarem omawianego zjawiska w kontekście działań poszczególnych uczestników procesu kształcenia. Podjęte w artykule rozważania koncentrują się przede wszystkim na analizie problematyki innowacyjności w perspektywie działań nauczyciela. Na podbudowie wyników przeprowadzonych badań empirycznych podjęta zostanie także próba zdefiniowania profilu innowacyjnego nauczyciela, a w szczególności nauczyciela języków obcych.

2. Innowacja – zarys problematyki i definicja pojęcia

Zgłębianie wiedzy na temat różnego rodzaju innowacyjnych zachowań współczesnego człowieka cieszy się niełatwą popularnością wśród badaczy rozmaitych dyscyplin naukowych, których zainteresowanie tym tematem przyczyniło się do powstania w drugiej połowie ubiegłego wieku interdyscyplinarnej dziedziny naukowej – *innowatyki*. Centralnym punktem zainteresowań powstałej dyscypliny naukowej stała się innowacja, rozumiana, w ogólnym sensie, jako specyficzny rodzaj zmiany, którego podstawowym wyróżnikiem wśród innych typów zmian jest kryterium nowości (por. np. Schulz, 1994). Choć poszczególni badacze nie stosują jednolitej terminologii i nie zawsze są jednomyślni w formułowaniu omawianego pojęcia (por. np. Smak, 2014), to w proponowanych przez nich definicjach odnaleźć można jednak co najmniej dwa powtarzające się elementy, decydujące jednocześnie o istocie innowacji: są to wspomniane idee nowości oraz zmiany. Innowacja może być zatem określona jako „każda nowość, która wpływa na polepszenie wyników działalności” lub „wszystko to, co jest postrzegane przez osobnika jako nowe, niezależnie od obiektywnej nowości danej idei czy rzeczy” (Rogers, 1962, za Ekiert-Grabowska, 1989: 41), co automatycznie dopuszcza możliwość traktowania kryterium nowości jako pojęcia względnego, zależnego od kontekstu oraz od potencjalnego odbiorcy. Ponadto, jak podkreśla Schulz (1980), innowacja to rodzaj zmiany planowej, wpływającej „z celowej decyzji zmierzającej do udoskonalenia osobowości lub układu społecznego (...)” (ibidem: 64). Na kryterium celowości działań o charakterze innowacyjnym zwraca uwagę wielu innych badaczy. Przykładowo Pietrasiński (1970), jeden z pionierów badań nad innowacjami na gruncie polskiej nauki, przedstawia innowacje jako „zmiany celowo wprowadzane przez człowieka lub zaprojektowane przezeń układy cybernetyczne, które polegają na zastępowaniu dotychczasowych stanów rzeczy innymi, ocenianymi dodatnio w świetle określonych kryteriów i składającymi się w sumie na postęp” (ibidem: 9).

Przytoczone powyżej definicje innowacji wskazują, że pojęcie to może być przedstawiane w perspektywie zarówno czynnościowej (jako specyficzny typ działania, którego celem jest optymalizacja istniejącego stanu rzeczy), jak i przedmiotowej (jako rezultat podejmowanych działań) (por. np. Ekiert-Grabowska, 1989). Niewątpliwie do takiego stanu rzeczy przyczynia się sama etymologia analizowanego pojęcia, którego pochodzenie oznacza równocześnie działanie – „wprowadzenie czegoś nowego”, jak i jego rezultat – „rzecz nowo wprowadzoną; nowość; reformę” (Kopaliński, 2014: 334).

2.1. Innowacje pedagogiczne

Szczególnym rodzajem innowacji są innowacje pedagogiczne, które są tworzone na użytek uczestników szeroko rozumianego procesu dydaktycznego, a ich autorami są w większości wypadków sami nauczyciele.

W ogólnym znaczeniu pod pojęciem innowacji pedagogicznej rozumie się „zmianę strukturalną danego systemu pedagogicznego jako całości lub niektórych ważnych jego składników w celu wprowadzenia ulepszeń o charakterze wymiernym” (Okon, 1998: 136). Ulepszenia te są „wyrazem dynamiki pedagogicznego doświadczenia, (...) czyli postępu” (Schulz, 1994: 127). Można zatem powiedzieć, że innowacje pedagogiczne stanowią ważny element rozwoju kompetencji zawodowych nauczyciela, ale również rozwoju systemu kształcenia jako takiego.

Choć poszczególne definicje innowacji pedagogicznych zawierają drobne różnice, to większość współczesnych badaczy przy ich formułowaniu łączy ze sobą obydwa zasygnalizowane powyżej sposoby ujmowania innowacji: jej wymiar rzeczowy oraz czynnościowy. Smak (2014: 76) definiuje innowację pedagogiczną jako „twórcze rozwiązanie praktyczno-pedagogiczne polegające na świadomym wprowadzeniu do zastanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej novum, które warunkuje uzyskanie lepszych wyników w relacji do dotychczasowych sposobów, środków, form i nakładu sił”, natomiast Ekiert-Grabowska (1989: 46) przedstawia ją jako „zmiany zawierające elementy nowości, wprowadzone świadomie do systemu szkolnego w celu ulepszenia praktyki edukacyjnej zgodnie z określonymi potrzebami pedagogicznymi”.

Innowacja pedagogiczna jest często zestawiana z terminem „nowatorstwo pedagogiczne”, odnoszącym się do wszelkiego rodzaju działań, „w toku których nauczyciele wprowadzają do swej praktyki nowe i lepsze rozwiązania (...), przyczyniające się do udoskonalenia pracy pedagogicznej i prowadzące – faktycznie lub potencjalnie – do osiągnięcia wyższych, nowych i (lub) jakościowo lepszych rezultatów dydaktyczno-wychowawczych” (Schulz, 1987, za Ekiert-Grabowska, 1989: 50). Percypując innowację jako proces, można powiedzieć, że nowatorstwo odnosi się do tej fazy innowacyjnych działań nauczyciela,

która polega na implementacji i weryfikacji skuteczności zakładanych modyfikacji, a zatem odpowiada bardziej czynnościowemu rozumieniu pojęcia innowacji. Natomiast sam przedmiot działań nauczyciela, będący rezultatem etapu poprzedzającego, w trakcie którego uruchomiony zostaje mechanizm planowania tak zmiany, jak i jej ewentualnego programu wdrożeniowego, odpowiada terminowi „innowacja” w jej rzeczowym rozumieniu (por. Ekiert-Grabowska, 1989).

Współwystępowanie przytoczonych powyżej terminów prowadzi w praktyce do rozróżnienia dwóch grup nauczycieli:

- a) nauczycieli-nowatorów, którzy są autorami oryginalnych propozycji zmian lub takowe propozycje czerpią od innych i przenoszą je na grunt własnej pracy;
- b) nauczycieli-innowatorów, którzy są podmiotami pełnego cyklu zmiany: są zarówno autorami, jak i odbiorcami i użytkownikami wprowadzanych do praktyki szkolnej różnego typu innowacji (por. Zawadzka, 2004: 281-282).

Warto także dodać, że innowacyjne działania nauczyciela, czy to nowatora, czy innowatora, wtedy posiadają sens, kiedy „przyczyniają się do doskonalenia rzeczywistości dydaktycznej, jak i do poszerzenia wiedzy o mechanizmach i procesach związanych z działalnością wychowawczą oraz tworzą korzystniejsze dla niej warunki” (ibidem). Na wymierną wartość wprowadzanych przez nauczyciela modyfikacji z pewnością znaczny wpływ może mieć sam rodzaj proponowanych zmian, a także znajomość czynników warunkujących ich realizację.

2.1.1. Typy innowacji pedagogicznych

W związku ze złożonością i wielkowymiarowością procesu dydaktycznego w praktyce szkolnej zaobserwować można znaczną różnorodność innowacyjnych działań nauczyciela, co znajduje swoje bezpośrednie odzwierciedlenie również w liczbie ich potencjalnych typologii (por. np. Ekiert-Grabowska, 1989; Przyborska, 2013; Smak, 2014). Zważywszy na ograniczenia edycyjne artykułu, w dalszej części omówione zostaną wybrane klasyfikacje innowacji pedagogicznych, które cieszą się największą popularnością w literaturze przedmiotu.

Biorąc pod uwagę w pierwszej kolejności zasięg oddziaływania proponowanych zmian, innowacje pedagogiczne mogą zostać podzielone na te dotyczące całego systemu oświatowego, tzw. innowacje makrosystemowe, oraz te podejmowane przez konkretnego nauczyciela lub określoną placówkę edukacyjną – tzw. innowacje mikrosystemowe (por. np. Rusakowska, 1986). Te ostatnie mogą zatem dotyczyć różnych aspektów funkcjonowania szkoły lub pracy nauczyciela, który z kolei może wdrażać różnorakie praktyki innowacyjne w ramach stosowanego przez siebie programu kształcenia czy treści nauczania, wykorzystywanych metod i technik pracy, używanych pomocy dydaktycznych,

sposobów organizacji pracy, form komunikowania się z otoczeniem itd. Niezależnie od tego, jak różne byłyby sfery innowacyjnych działań nauczyciela, na uwagę zasługuje fakt, że ich podstawową funkcją jest doskonalenie warsztatu pracy nauczyciela oraz wzbogacanie repertuaru zawodowych celów, jakie może osiągnąć.

Analizując zakres zmian, Okoń (1998) proponuje podział innowacji pedagogicznych na cztery główne grupy: innowacje metodyczno-organizacyjne (o najmniejszym zasięgu zmian), programowe, ustrojowe oraz systemowe (posiadające największy zasięg oddziaływania).

Z kolei Przyborska (2013) wyróżnia innowacje podejmowane w sferze pedagogicznego myślenia oraz te realizowane w sferze pedagogicznego działania i podkreśla, że obydwie wyodrębnione kategorie są wobec siebie nie tylko komplementarne, ale i wzajemnie inspirujące.

Badając różnego rodzaju zmiany pod kątem ich oryginalności, Pietrasiński (1970: 15-16) proponuje podział na innowacje oryginalne (twórcze), będące „samodzielnymi i oryginalnymi wytworami danej jednostki lub zespołu”, oraz nieoryginalne, które polegają na „rozpowszechnianiu tych oryginalnych osiągnięć” i podlegają dalszemu podziałowi na innowacje naśladowcze (w przypadku wykorzystania danego pomysłu przez inną jednostkę lub instytucję) oraz odtwórcze (w przypadku zaproponowania już wcześniej przedstawionego lub wykorzystanego rozwiązania). Ponadto, w zależności od złożoności procesu innowacyjnego oraz liczby zaangażowanych w nim osób, autor powyższej klasyfikacji mówi także o tzw. innowacjach niesprzężonych oraz sprzężonych (ibidem).

Natomiast Ekiert-Grabowska (1989: 58-60), opierając się na założeniu, że „pojęcie innowacji zawiera w sobie zarówno elementy zmiany, jak i nowości, ale różny może być zarówno zakres radykalności zmiany, jak i stopień nowości”, proponuje podział innowacji na:

- a) innowacje oryginalne – odznaczające się wysokim stopniem nowości i polegające na realizacji własnych pomysłów przez nauczyciela (innowacji oryginalnych);
- b) modyfikacje – charakteryzujące się średnim stopniem nowości i mające na celu ulepszenie przebiegu procesu dydaktycznego, zazwyczaj przez wykorzystanie innowacji nieoryginalnych;
- c) usprawnienia – odznaczające się niskim stopniem nowości i będące najbardziej rozpowszechnioną formą innowacji pedagogicznych, polegających na nieznacznych modyfikacjach organizacji pracy i/lub proponowanych form działania.

Należy podkreślić, że każda z kategorii wyszczególnionych przez autorkę może wystąpić w formie pełnej, częściowej lub niepełnej, w zależności od stopnia radykalności wprowadzonej zmiany.

Przytoczone klasyfikacje innowacji pedagogicznych ilustrują różnorodność i bogactwo tych ostatnich, a co za tym idzie ich niekwestionowany potencjał w kontekście nauczycielskiej praktyki. Wybór rodzaju planowanych zmian jest bez wątpienia ważnym etapem działalności nauczyciela, jednak efekt prowadzonych działań, podobnie jak sama chęć ich podejmowania, podlega także wpływowi innych, nie mniej istotnych czynników, zależnych w znacznej mierze od indywidualnych cech samego nauczyciela.

2.1.2. Uwarunkowania innowacyjnych działań nauczyciela

Na podejmowanie przez nauczyciela czynności o charakterze innowacyjnym wpływa szereg czynników, które w mniejszym lub większym stopniu decydują również o powodzeniu wprowadzanych przez niego zmian. Ogólnie rzecz ujmując, czynniki te można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- 1) tzw. czynniki podmiotowe (endogenne), związane bezpośrednio z osobą nauczyciela;
- 2) tzw. czynniki pozapodmiotowe (egzogenne), powiązane z właściwościami szeroko rozumianego środowiska pracy nauczyciela, jak i z charakterem samego procesu innowacyjnego, a w szczególności z rodzajem stosowanych przez nauczyciela innowacyjnych rozwiązań (por. np. Smak, 2014).

Warto podkreślić, że w zależności od kontekstu składowe obydwu wymienionych grup mogą pełnić rolę stymulatorów bądź inhibitorów innowacyjnych zachowań nauczyciela. Ze względu na cele niniejszego artykułu w dalszej części omówione zostaną w sposób przekrojowy przede wszystkim te czynniki, które zazwyczaj stymulują lub mogą stymulować innowacyjne działania nauczyciela.

Należy pokreślić, że większość badaczy przypisuje decydującą rolę w kształtowaniu się innowacyjnych zachowań nauczyciela czynnikom podmiotowym (por. np. Schulz, 1994). Ogół wchodzących w skład tej kategorii czynników tworzy tzw. kompetencję innowacyjną, którą definiuje się jako „stan indywidualnych zdolności do przetwarzania właściwie sformułowanej idei zmiany jakościowej, mającej na celu polepszenie wyników działalności pedagogicznej w określonej dziedzinie” (Smak, 2014: 129). W praktyce pojęcie to odnosi się do różnego rodzaju czynników intelektualnych oraz emocjonalnych, sprzyjających planowaniu i/lub podejmowaniu działań o charakterze innowacyjnym. Przyjrzyjmy się głównym elementom kompetencji innowacyjnej i tym samym najważniejszym cechom, które, zdaniem badaczy, wyróżniają innowacyjnego nauczyciela.

W pierwszej kolejności badacze zwracają uwagę na wiedzę, szczególnie w jej wymiarze jakościowym, jako na element, który może sprzyjać tworzeniu i podejmowaniu przez nauczyciela innowacyjnych rozwiązań. Jednak, aby umożliwić

realizację tego celu, tradycyjnie pojmowana wiedza powinna być poszerzona o element refleksyjności, którą Zawadzka (2004) uważa za jeden z najistotniejszych czynników, warunkujących występowanie działań innowacyjnych. Refleksja, zdaniem autorki, podbudowana elementami wiedzy operatywnej, sprzyja krytycznemu myśleniu i – co za tym idzie – „pomaga w odkrywaniu efektywnych procedur, technik, stylu i modyfikowania własnego działania”, dzięki czemu ułatwia funkcjonowanie w zmieniającej się rzeczywistości dydaktycznej (ibidem: 283).

Zdaniem badaczy ważną cechą nauczyciela-(in)nowatora stanowi także innowacyjność rozumiana ogólnie jako umiejętność polegająca na „tworzeniu nowych pomysłów w celu rozwiązywania problemów” (Jobs, 2011: 20). Na wzór wartościowania wytworów twórczości, także i w tym przypadku niektórzy badacze proponują podział na innowacyjność przez duże „I”, czyli tę, która prowadzi zazwyczaj do wiekopomnych wynalazków, oraz przez małe „i”, czyli tę, która towarzyszy człowiekowi w jego codziennym funkcjonowaniu i pozwala mu na wprowadzanie różnego rodzaju usprawnień do swoich powszednich i/lub zawodowych obowiązków (por. np. Przyborowska, 2013). Bardziej szczegółowe wyjaśnienie przedstawia innowacyjność jako „zestaw wewnętrznych oraz nabytych predyspozycji jednostki dotyczących kreowania i wdrażania zmian, prowadzących do podniesienia efektywności jej działalności” (Drozdowski i in., 2010: 20). Pojmowana w ten sposób innowacyjność obejmuje zatem takie predyspozycje, jak umiejętność uczenia się, zdolność i chęć wprowadzania innowacyjnych rozwiązań, podatność na wpływ czynników zewnętrznych, które warunkują powstawanie zmian, jak również zdolność do projektowania innowacyjnych rozwiązań, ich wdrażania czy też adaptacji, w tym relatywną łatwość podlegania innowacjom (ibidem). Niektórzy badacze określają tę ostatnią właściwość mianem „plastyczności innowacyjnej” (por. Przyborowska, 2013). Najistotniejszy w perspektywie procesu nauczania/uczenia się pozostaje fakt, że innowacyjność nie posiada wrodzonego charakteru. Tym samym może ona stać się integralnym elementem kształcenia (się) przyszłych nauczycieli i ich odpowiedniego przygotowania do aktualnych wymagań zawodu.

Oprócz wymienionych dotychczas czynników, na powodzenie inicjowanych przez nauczyciela zmian wpływa także tzw. postawa proinnowacyjna. Jest ona rozumiana jako swego rodzaju otwartość na nowe rozwiązania oraz gotowość do podejmowania ryzyka (por. Drozdowski *et al.*, 2010). W perspektywie dydaktycznej cechy te mogą się przejawiać m.in. w umiejętności krytycznej oceny własnych działań i ewentualnym podejmowaniu odpowiednich czynności korygujących w celu zagwarantowania ich optymalnej realizacji.

Ponadto nauczyciel-(in)nowator wyróżnia się wśród innych nauczycieli pewnymi cechami umysłowymi, takimi jak między innymi: elastyczność rozumowania,

płynność i oryginalność myślenia, niezależność intelektualna oraz wysoki stopień relatywizmu w ocenie danej sytuacji i/lub poglądów. Odznacza się on również kreatywnym i nieszablonowym sposobem myślenia, jak i znaczną pomysłowością w wyszukiwaniu możliwych dla danej sytuacji problemowej rozwiązań oraz różnicowaniu środków służących do realizacji podjętych zadań. Co więcej, nauczyciel-(in)nowator charakteryzuje się dosyć dużym stopniem krytycyzmu wobec rutynowo stosowanych modeli i reguł postępowania. Jak zauważa Kozielski (1987, za Smak, 2014: 103-104), „człowiek innowacyjny postrzega otoczenie nie jako trwałą, harmonijną strukturę, ale zbiór pytań i obszarów niepewności poznawczej i praktycznej, które trzeba zredukować”. Tym samym cechuje go postawa badawcza umożliwiająca mu wyszukiwanie i rozwiązywanie sytuacji problemowych oraz podejmowanie działań, za realizację których może poczuć się odpowiedzialny (ibidem).

Jeśli chodzi natomiast o charakterystyczne cechy osobowościowe nauczyciela-(in)nowatora, to w tej grupie czynników badacze najczęściej wskazują na elastyczność adaptacyjną, wewnętrzny spokój, oryginalność, spontaniczność, odwagę, niezależność oraz wytrwałość jako na czynniki determinujące rezultat prowadzonych przez nauczyciela zadań (Smak, 2014).

Na zakończenie warto dodać, że na powodzenie innowacyjnych działań nauczyciela mogą także wpływać szeroko rozumiane uwarunkowania natury społeczno-zawodowej. Do tej kategorii zaliczyć można czynniki takie jak: wiek, poziom i rodzaj wykształcenia, staż pracy czy też zaangażowanie nauczyciela w rozwój zawodowych kompetencji. Wielu badaczy zwraca uwagę, że dotychczasowe badania nie dostarczają jednoznacznych wyników na temat roli tej grupy czynników w ujawnianiu się innowacyjnych zachowań nauczyciela, co nie oznacza, że ich rola w procesie innowacji jest marginalna (por. np. Schulz, 1994).

Podsumowując dotychczasowe rozważania teoretyczne, można powiedzieć, że potencjalnie istnieje szereg czynników mogących stymulować aktywność innowacyjną nauczyciela i że czynniki te mogą jednocześnie wpływać na efektywność samych innowacji pedagogicznych. Jaka jednak jest ich faktyczna rola w rzeczywistości dydaktycznej? Co w praktyce decyduje o innowacyjnych działaniach nauczyciela? Próba znalezienia odpowiedzi na te pytania stała się przyczynkiem do przeprowadzenia bardziej szczegółowych badań, których wyniki zostaną omówione w kolejnym rozdziale artykułu.

3. Innowacyjny nauczyciel języków obcych – wyniki badań własnych

Głównym założeniem zaplanowanych badań była próba zdefiniowania innowacyjności w procesie glottodydaktycznym, a szczególnie odpowiedź na pytanie,

kim jest innowacyjny nauczyciel języków obcych. Punkt odniesienia dla zaplanowanych badań stanowiły następujące szczegółowe pytania badawcze:

1. Czym jest innowacja w nauczaniu języków obcych?
2. Jakie cechy i działania charakteryzują innowacyjnego nauczyciela?
3. Co ułatwia/utrudnia wdrażanie innowacyjnych rozwiązań?
4. Jaką lekcję języka obcego możemy nazwać innowacyjną?

W badaniach wzięło udział łącznie 135 osób. Docelową grupą badawczą byli uczestnicy procesu glottodydaktycznego – nauczyciele języków obcych, reprezentujący w większości uczelnie wyższe (34 osoby [N]), oraz studenci kierunków neofilologicznych, wśród których wyodrębniono studentów studiów I stopnia (58 osób [S1]) i II stopnia (43 osoby, w tym studentów specjalności nauczycielskich, [S2]). Narzędziem służącym do zebrania materiału badawczego była ankieta, składająca się z 10 pytań o charakterze otwartym i półotwartym. Kwestionariusze zawierały w większości identyczne pytania w celu umożliwienia porównania odpowiedzi różnych grup badawczych. Z uwagi na złożoność i obszerność wyników, w artykule zostaną omówione najistotniejsze z perspektywy prezentowanego zagadnienia wnioski z badań. Szczegółową analizą objęto definicję pojęcia innowacyjności, cechy innowacyjnego nauczyciela języków obcych, czynniki ułatwiające i utrudniające wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz zachowania innowacyjnego nauczyciela języków obcych.

Punktem wyjścia do opisu działań innowacyjnego nauczyciela było poznanie opinii uczestników badania na temat innowacyjności, pojmowanej zarówno w szerokim kontekście, jak i w procesie nauczania-uczenia się języków obcych. W ogólnym zarysie ankietowani definiują innowacyjność jako poszukiwanie efektywnych, kreatywnych i oryginalnych rozwiązań, nierzadko w połączeniu z wykorzystaniem najnowszych technologii.

Innowacyjność kojarzy mi się ...

[S1(1)] z *czymś nowym, świeżym, lepszym, rewolucyjnym*

[S1(2)] z *połączeniem nowoczesności i użyteczności*

[S1(3)] z *czymś wyróżniającym się*

[S1(4)] z *czymś skutecznym, efektywnym, nowym, dostosowanym do wymogów współczesnego świata, wygodnym w użytkowaniu*

[S2(1)] z *wykorzystaniem technologii odchodzących od tradycyjnych metod*

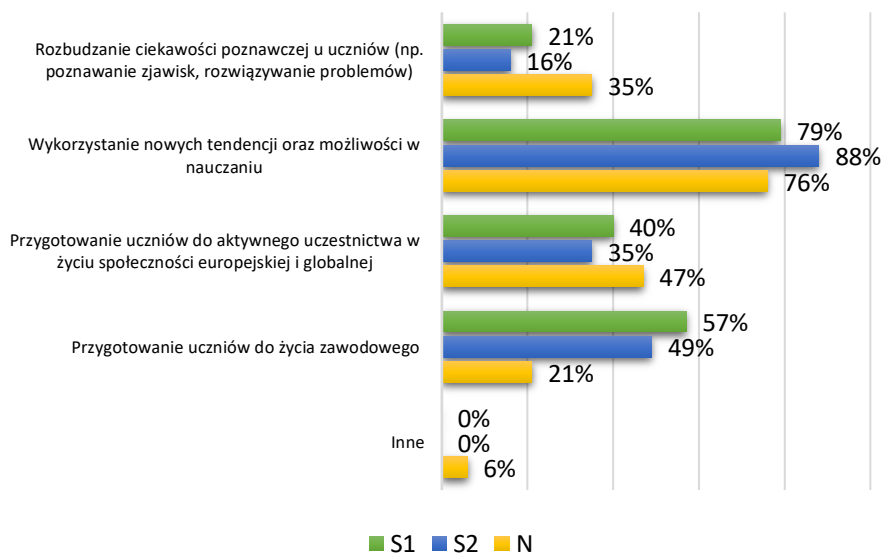
[N(1)] z *wprowadzeniem nowych, nietypowych rozwiązań, z kreatywnością*

[N(2)] z *łamaniem utartych schematów w celu osiągnięcia większej skuteczności*

Takie rozumienie szeroko pojętej innowacyjności znalazło swoje odzwierciedlenie również w kontekście edukacyjnym. Według ankietowanych innowacyjna szkoła/uczelnia:

- [S1(1)] *to taka, która ciągle się zmienia, jest postępową i korzysta z najnowszych technologii i odkryć naukowych. (...), oferuje zarówno wiedzę teoretyczną, jak i praktyczną*
- [S2(1)] *wychodząca naprzeciw potrzebom współczesnych studentów, wdrażająca nowatorskie rozwiązania, sposoby uczenia*
- [S2(2)] *to taka, gdzie wykorzystuje się nowe techniki nauczania, często niestandardowe, uczniowie są zaangażowani w życie szkoły/uczelni*
- [N(1)] *która odchodzi od tradycyjnych metod (tzn. tych nieskutecznych) i testuje nowe rozwiązania (>1 rok)¹*
- [N(2)] *kreatywna, dobrze wyposażona, otwarta na nowe technologie, otwarta na innych, realizująca projekty międzynarodowe (< 15 lat)*
- [N(3)] *wykorzystująca nowoczesne technologie i kreatywne metody nauczania (3-5 lat)*

W swoich wypowiedziach ankietowani najczęściej podkreślają innowacyjny potencjał nowych technologii, wdrażanie kreatywnych metod nauczania czy też otwartość na zmieniające się potrzeby uczniów i studentów. Podobne tendencje zaobserwowano wśród odpowiedzi ankietowanych na temat innowacyjności w nauczaniu języków obcych (rys. 1).

S1 – studenci I stopnia, S2 – studenci II stopnia, N – nauczyciele.

Rysunek 1: Innowacyjność w nauczaniu języków obcych (odpowiedzi podane w %).

¹ Wypowiedzi nauczycieli zostały pogrupowane w zależności od długości stażu pracy.

Dla większości ankietowanych (88% studentów II stopnia, 79% studentów I stopnia, 76% nauczycieli) innowacyjność w nauczaniu języków obcych oznacza wykorzystywanie nowych tendencji i możliwości, czego przykładem może być zastosowanie technik informacyjnych i komunikacyjnych czy też nowych metod i technik nauczania. Dla studentów (57% studentów studiów I stopnia, 49% studentów II stopnia) tożsame z innowacyjnością jest również przygotowanie uczniów do życia zawodowego poprzez rozwój kompetencji ogólnych i miękkich, rozwijanie kreatywności i przedsiębiorczości uczniów – odpowiedź, która, co interesujące, zyskała znacznie mniej głosów wśród nauczycieli. Dla tych ostatnich bardziej innowacyjne okazało się przygotowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczności europejskiej i globalnej (47%) czy rozbudzanie ciekawości poznawczej u uczniów (35%). Wśród odpowiedzi samych ankietowanych znalazły się takie propozycje, jak umożliwienie uczniom kontaktu z żywym językiem czy nauka odpowiednich strategii uczenia się języka. Już pobieżna analiza wypowiedzi ankietowanych zwraca uwagę na różnorodność interpretacji pojęcia innowacyjności, co w różnym stopniu widoczne jest również w opinii na temat innowacyjnego nauczyciela.

S1	S2	N
Kreatywny (55%) Otwarty (52%)	Otwarty (65%) Kreatywny (37%)	Otwarty (71%) Kreatywny (59%)
Pomysłowy Kompetentny Nowoczesny Przyjacielski Ciekawy Oryginalny/niekonwencjonalny	Pomysłowy Kompetentny Nowoczesny/współczesny Przyjacielski Ciekawy Oryginalny/nieszablonowy	Pomysłowy Kompetentny Postępowy Przyjazny Ciekawy Nieschematyczny
Cierpliwy Zorganizowany Wyrozumiały Przedsiębiorczy Energiczny	Cierpliwy Zorganizowany Wyrozumiały Przedsiębiorczy Żywiołowy	
	Elastyczny Wielozadaniowy	Elastyczny Wielozadaniowy
Wszechstronny Tolerancyjny Doświadczony Motywujący Wymagający Pomocny	Aktywny Kontaktowy Entuzjastyczny Miły Zmotywowany	Empatyczny Poszukujący Autonomiczny Zaangażowany Przebojowy Odważny

S1 – studenci I stopnia, S2 – studenci II stopnia, N – nauczyciele.

Tabela 1: Cechy osobowościowe innowacyjnego nauczyciela.

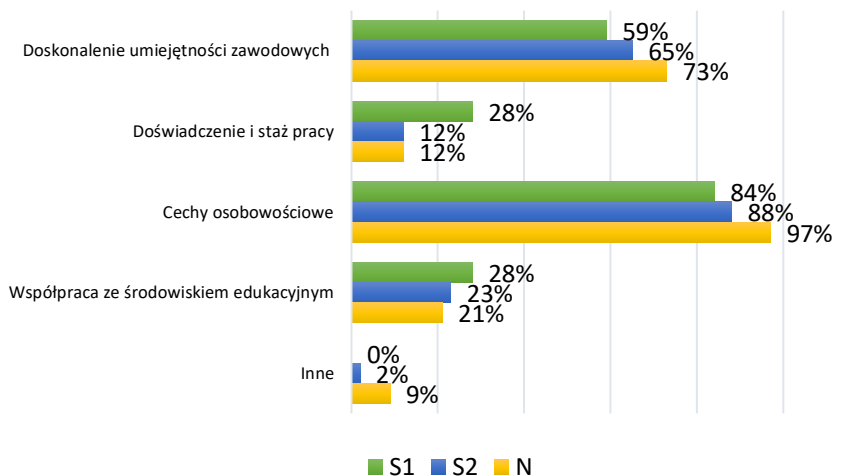
W jednym z pytań otwartych ankietowani zostali poproszeni o wyszczególnienie trzech cech innowacyjnego nauczyciela. Uzyskane wypowiedzi zostały pogrupowane w tabeli w zależności od częstotliwości ich występowania w poszczególnych grupach badawczych.

Najczęściej wymienianymi cechami charakteryzującymi innowacyjnego nauczyciela były, zgodnie w trzech grupach, *otwartość* (71% – nauczyciele, 65% – studenci II stopnia, 52% – studenci I stopnia) i *kreatywność* (59% – nauczyciele, 55% – studenci I stopnia, 37% – studenci II stopnia). Warto podkreślić, że wszystkie trzy grupy ankietowanych zwróciły uwagę na takie przymioty innowacyjnego nauczyciela, jak: *pomysłowy, kompetentny, nowoczesny, współczesny, postępowy, przyjacielski, przyjazny, ciekawy, oryginalny (nieszablonowy, niekonwencjonalny)*. Co interesujące, cechy, które zostały zaakcentowane w wypowiedziach studentów, a nie pojawiły się w wypowiedziach nauczycieli, to: *cierpliwy, zorganizowany, wyrozumiały, przedsiębiorczy, energiczny czy żywiołowy*. Według nauczycieli i studentów starszych lat innowacyjnego nauczyciela może charakteryzować *elastyczność* i *wielozadaniowość*, cechy, które nie pojawiły się w wypowiedziach studentów I stopnia.

Na uwagę z pewnością zasługuje fakt, że o ile niektóre przytoczone przez respondentów cechy (np. *kreatywny, elastyczny, postępowy*) mogą w różnorodny sposób wspierać rozwijanie kompetencji innowacyjnej nauczyciela, o tyle inne (np. *przyjazny, wyrozumiały, miły, tolerancyjny*), zgodnie z literaturą przedmiotu, nie warunkują postawy innowacyjnej, choć z pewnością stanowią istotne przymioty każdego dobrego nauczyciela.

W zakresie czynników podmiotowych sprzyjających stosowaniu innowacyjnych rozwiązań w nauczaniu języków obcych (rys. 2), najczęściej wybraną odpowiedzią były, zgodnie w trzech grupach, cechy osobowościowe (97% – nauczyciele, 88% – studenci II stopnia, 84% – studenci I stopnia). Ankietowani zwracali również uwagę na uwarunkowania natury społeczno-zawodowej, m.in. doskonalenie umiejętności zawodowych (73% – nauczyciele, 65% – studenci II stopnia, 59% – studenci I stopnia) oraz doświadczenie i staż pracy – odpowiedź, którą szczególnie podkreślają studenci młodszych lat (28% – studenci I stopnia, 12% – studenci II stopnia, 12% – nauczyciele).

Zdaniem ankietowanych dość istotnym czynnikiem warunkującym stosowanie innowacyjnych rozwiązań może być również współpraca ze środowiskiem edukacyjnym (28% – studenci I stopnia, 23% – studenci II stopnia, 21% – nauczyciele), sprzyjająca wymianie pomysłów i doświadczeń. Sami ankietowani podkreślali takie czynniki, jak: *znajomość rynku pracy [S], doskonalenie kompetencji miękkich, współpraca z podmiotami innymi niż środowiska edukacyjne, dostęp do innowacyjnych narzędzi w miejscu pracy – tablice multimedialne, programy etc. [N]*.

S1 – studenci I stopnia, S2 – studenci II stopnia, N – nauczyciele.

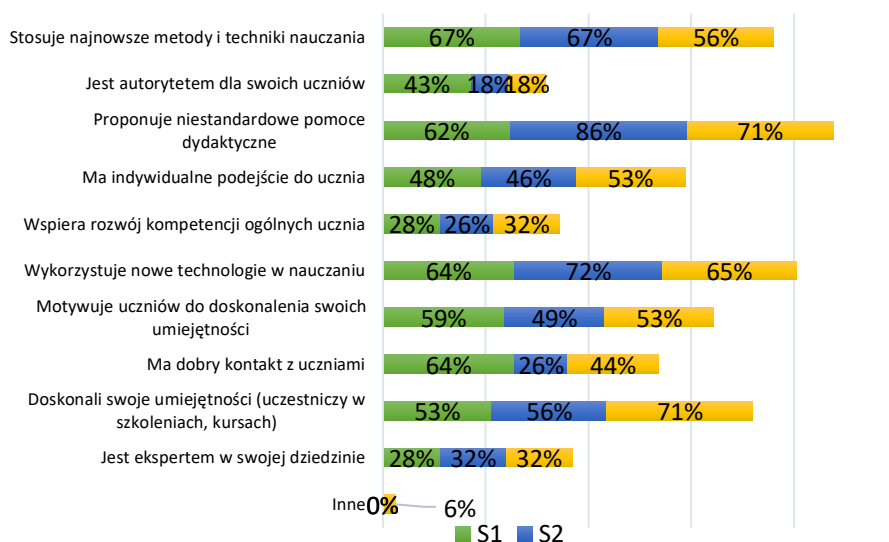
Rysunek 2: Czynniki podmiotowe sprzyjające stosowaniu innowacyjnych rozwiązań (odpowiedzi podane w %).

W celu pogłębienia analizy zapytano nauczycieli o to, co może utrudniać wdrażanie innowacyjnych rozwiązań na lekcji języka obcego. Ich zdaniem najczęściej pojawiającymi się problemami są różnego rodzaju ograniczenia, natury zarówno mentalnej, jak i materialnej. Zgodnie z wypowiedziami ankietowanych są to m.in.: niedostateczne wyposażenie sal lekcyjnych w nowoczesne technologie (których obecność, w ich opinii, może świadczyć o innowacyjności), brak wiedzy i kompetencji w zakresie stosowania nowych metod (również tych wspieranych przez nowe technologie) czy też przyzwyczajenie do prowadzenia zajęć w standardowy sposób. Nauczyciele podkreślają również niierzadki brak zaangażowania ze strony zarówno nauczyciela, jak i uczniów, mało elastyczne ramy programów nauczania oraz różnego rodzaju problemy o charakterze organizacyjno-technicznym.

Szczególnym zainteresowaniem objęto blok ankiety dotyczący zachowań innowacyjnego nauczyciela języka obcego (rys. 3).

Zdaniem studentów I stopnia innowacyjny nauczyciel stosuje najnowsze metody i techniki nauczania (67%), ma dobry kontakt z uczniami (64%) i wykorzystuje nowe technologie (64%). W opinii studentów II stopnia innowacyjny nauczyciel proponuje niestandardowe pomoce dydaktyczne (86%), wykorzystuje nowe technologie (72%) i stosuje najnowsze metody i techniki nauczania (67%). Podobne odpowiedzi akcentują również osoby kierujące procesem dydaktycznym, dla których mianem innowacyjnego możemy określić nauczyciela,

który nie tylko proponuje niestandardowe pomoce dydaktyczne (71%) i wykorzystuje nowe technologie (65%), ale też doskonali swoje umiejętności (71%). Sami ankietowani zwrócili również uwagę na konieczność stałego rozwoju osobistego nauczyciela, czego efektem może być kształtowanie postawy proinnowacyjnej, czyli otwartości i gotowości na zmieniającą się rzeczywistość edukacyjną. Z analizy wypowiedzi ankietowanych wynika, że innowacyjne działania nauczyciela postrzegane są często w kategoriach nowatorstwa i postępowości, ale kojarzy się je najczęściej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii i nowych metod nauczania. Zaskakujące wydaje się jednak zaakcentowanie dobrej relacji nauczyciela z uczniem, niewątpliwie ważnej i głęboko zakorzonej w praktyce dydaktycznej.

S1 – studenci I stopnia, S2 – studenci II stopnia, N – nauczyciele.

Rysunek 3: Zachowania innowacyjnego nauczyciela języka obcego (odpowiedzi podane w %).

Przedstawione w artykule wyniki badań z pewnością skłaniają do refleksji i zachęcają tym samym do kontynuowania badań na temat innowacyjności. Spoiwem łączącym diskutowane w artykule zagadnienia mogą być wypowiedzi ankietowanych studentów na temat innowacyjnej lekcji języka obcego, która w ich opinii:

[S1 (1)] *opiera się na współpracy nauczyciela z uczniem*

[S1 (2)] *przede wszystkim nauczyciel musi swoją osobą i postawą zainspirować ucznia do nauki, często nie jest potrzebna do tego żadna technologia*

- [S1 (3)] *moim zdaniem nie każda lekcja języka obcego musi być innowacyjna; ale jeśli ma być innowacyjna to wykorzystuje wielozmysłowe metody nauczania i nie jest monotonna*
- [S2 (1)] *innowacyjna lekcja języka obcego powinna przygotować uczniów do radzenia sobie w trudnych sytuacjach komunikacyjnych*
- [S2 (2)] *powinna przede wszystkim aktywizować uczniów, mobilizować i w jak największym stopniu wzbudzać zainteresowanie i chęci poznawcze*
- [S2 (3)] *w sposób naturalny powinna integrować elementy klasyczne, jak i zastosowane technologie*

Lekcja języka obcego, będąca szczególną formą działalności nauczyciela, to najczęściej podstawowy obszar wdrażania innowacyjnych rozwiązań. Niemniej jednak ankietowani podkreślają również jej nadrzędny cel, jakim jest rozwijanie kompetencji komunikacyjnej, a także jej fundamentalne elementy, takie jak aktywizacja, motywacja i wsparcie nauczyciela.

4. Wnioski

Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w celu usprawniania procesu nauczania-uczenia się języków obcych zajmuje niewątpliwie ważne miejsce w aktualnej dyskusji glottodydaktycznej, co potwierdzają przeprowadzone w ramach niniejszego artykułu badania. Wnioski z badań podkreślają znaczące różnice zarówno w samej definicji, jak i w podejściu do innowacyjności. Zgodnie z wypowiedziami ankietowanych miarą innowacyjności w nauczaniu-uczeniu się języka obcego jest nie tylko wykorzystanie nowych technologii czy nowych i kreatywnych metod i technik nauczania. Kluczowa okazuje się postawa samego nauczyciela – postawa proinnowacyjna, ułatwiająca podejmowanie działań o charakterze innowacyjnym. Co istotne, w opinii ankietowanych innowacyjny nauczyciel jest nie tylko gotowy na zmiany i kreatywny w podejmowanych działaniach, ale również otwarty na uczniów i ich indywidualne potrzeby. Innowacyjny nauczyciel języków obcych to z pewnością nauczyciel refleksyjny, badacz, który analizuje, modyfikuje i doskonali swoje działania, wdraża nowe i niestandardowe rozwiązania. Taka postawa jest wypadkową wielu różnorodnych i zmiennych czynników, wśród których szczególnie miejsce zajmują cechy umysłowe i osobowościowe nauczyciela. Dlatego też odpowiedzią na rosnące oczekiwania osób uczących się języków obcych, w obliczu ciągłych zmian otaczającego świata, wydaje się dbałość nie tylko o rozwijanie kompetencji innowacyjnej, ale przede wszystkim o nieustanny i wielowymiarowy rozwój osobisty nauczyciela.

BIBLIOGRAFIA

- Drozdowski *et al.*, 2010. *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*. Warszawa: PARP.
- Ekiert-Grabowska, D. 1989. *Nowatorstwo pedagogiczne nauczycieli*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Jobs, S. 2011. *Sekrety innowacji*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kopaliński, K. 2014. *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Rytm.
- Okoń, W. 1998. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Żak.
- Pietrański, Z. 1970. *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*. Warszawa: PWN.
- Przyborowska, B. 2013. *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Rusakowska, D. 1986. *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Schultz, R. 1980. *Procesy zmian i odnowy w oświacie*. Warszawa: PWN.
- Schulz, R. 1992. „Kształcenie dla innowacji pedagogicznych – geneza, sens i zastosowanie idei”. (w:) *Kształcenie dla innowacji pedagogicznych* (red. R. Schulz). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 7-14.
- Schulz, R. 1994. *Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Smak, E. 2014. *Innowatyka w edukacji*. Opole: Wydawnictwo Nowik.
- Zawadzka, E. 2004. *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.